

ЛЕКСЕМАТА *стрига/shtrigë* ВО МАКЕДОНСКИОТ И ВО АЛБАНСКИОТ ДИЈАЛЕКТЕН ЈАЗИК

Агим Полоска

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Македонија

The article refers to the meaning of the word *shtriga* used in Macedonian and Albanian dialects spoken in Macedonia. This word also has an extended use in the other Balkan languages (Greek, Romanian South Slavic language) in their material spiritual and social cultures. Apart from the basic meaning of the lexeme *shtriga* it bears figurative and other semantic meanings.

Добро е познато во историјата на балканските култури дека Западниот и Југозападниот дел на Македонија претставува лингвистичко средиште и топос мунди каде настанувале, се пресретнувале и се вкрстувале разни и различни јазици кои влијаеле едни на други и трпеле влијанија едни од други. Како што се допирале и проникнувале културите и цивилизациите на народите, така се допирале и проникнувале и нивните јазици и дијалекти. На почвата на Македонија опстојувале, доаѓале, останувале или си заминувале разни и различни народи што оставиле разни и различни јазични траги. Во рамките на нашиот труд, ние трагаме токму по тие јазични и лексички траги и изоглоси. Осмислувајќи ги нив како културно благо, ние ќе дојдеме до повеќе јазични, значи лингвистички, но и до социјални значи социолингвистички јазични ситуации низ кој се создавале и се развивале јазиците во контакт. Од друга страна, пак, ова јазично подрачје е огниште на ред иновациски појави, кои во голем дел се резултат на меѓудијалектниот контакт и интерференцијата со јужнословенските и несловенските балкански јазици. Извесен број лексички елементи од овие јазици биле позајмувани о македонскиот и албанскиот дијалектен јазик во текот на различни фази од историскиот развој, а дел од нив сеприфатени и во стандардниот македонски и албански јазик (Полоска 2005: 11).

2. Дијалектната лексика како најотворениот дел на јазикот и како споменици на народното паметење, претставува драгоцен извор за проучување на јазиците во контакт, особено за појавите на јазичната и лексичката интерференција. Исто така, народната лексиката претставува највреден споменик во ризницата на народното наследство на усната традиција, бидејќи му припаѓаат на разговорниот јазик, што подразбира дека преку одредена звукова форма – фониски (со слушање) идентификуваат и диференцираат определена личност или географски поим. Како важни јазични сведоштва на планот на нивната содржина изобилуваат со битни податоци за материјалната, духовната и социјалната култура, а на планот на формата содржат драгоцен јазични податоци кои јасно ги лоцираат во просторните и временските координати. Токму затоа нивното проучување ни ги открива загатките низ вековите што изминале и претставуваат драгоцен извор за проучување на историјата и дијалектологијата на јазиците во контакт: македонскиот и албанскиот.

3. Една таква загатка е исчезнатиот апелатив *стрига* во македонскиот дијалектен јазик, кој до ден денес се сочувал во југозападните македонски говори (Дебарско, Струшко, Охридско, Битолско, Преспанско, Корчанско и Костурско), особено во микротопонимијата и сл. Во ОКДА¹, лексемата *стрига* е забележана со прасловенската генеза и е документирано нејзиното постоење во полскиот, чешкиот, словачкиот, молдавскиот, српскиот и хрватскиот јазик, и тоа со значење: 1. ‘вештица, гатачка’; 2. ‘нечиста сила, вампир, ѓавол’; 3. ‘ноќна пеперутка’; 4. ‘граблива ноќна птица’ и 5. ‘жаба’. Понатамошните објаснувања и толкувања низ речниците покажуваат дека семантиката на лексемата *стрига* во словенските јазици има само мали поместувања од основното значење ‘ѓавол, враг’. Имено во полскиот јазик *strzyga* значи ‘вампир’. Дорошевски објаснува дека *strzyga* според народните легенди е ‘душа на дете родено со заби, рано умрено, кое прима разни лекови и ги плаши луѓето’.

¹ Общекарпатский диалектологический атлас, Скопје, 1987. С. 137.

Лексемата *страга* се среќава и кај несловенските балкански јазици. Така неа ја познава романскиот јазик како *striga* 'вештица; ноќна пеперутка', потоа старогрчкиот στρίξ 'ноќна птица' и новогрчкиот στρύλα 'лоша жена', и албнскиот *shtrigë* 'вештица' и *shtrigan* 'ѓавол'. Во Речникот на стандардниот албански јазик² лексемата штрига ги има следните семантички објаснувања: 1. "Фигура на празни верувања која се замислува како една многу грда, лоша старица што јаде живи луѓе и се занимава со магии за да прави зло дела"; 'куќата на *штригата*. Да ве изедат *штригите*'; 2. пеј. значење. Лоша старица, нечовечна, која никого не сака; погрдна старица и со лоши особини; тесногрдна, скржава жена; лоша штрига'; 3. зоол. 'пеперутка која ноќта влегува во сандаците на пчелите и јаде мед; ноќна пеперутка која се повлекува од светлината и се приближува кон ламбата'; како и зборообразувачките разновидности: *shtrigëri-a* според празните верувања: *merrej me shtrigëri* и *shtrigan-i ishte bërë si shtrigan* (се занимава со штриганство, станал како *штриган*). Кај познатиот албански етнолог М. Тирта³ за односнава лексема ќе ги најдеме следните објаснувања и толкувања: "Божества, богови, заштитници на човекот, на родот на една определена територијална заедница се: *shtrigë, lugati, rasku...* и се верува дека има стари жени – старици кои се *штриги*; тие јадат месо и пијат човечка крв, особено го јадат срцето; најмногу се хранат со срце и со детска крв. Обично штригите секогаш се старици и во никој случај не се млади жени и мажи. Тие се раѓаат со штригиски особини". Според Речникот на Мачек⁴ *страга* се среќава во моравскословачките говори и во словачкиот јазик со значење 'ноќна пеперутка'. Во овие говори се верувало дека демонот се крие во ноќните пеперутки. Во рускиот јазик лексемата гласи *стриж* со значење 'ноќна птица'. Како *стригна* и *штрига* во српскиот и хрватскиот јазик има значење 'црна пеперутка: вештица и презиме'. Според Скок⁵ лексемата во словенечкиот јазик гласи *štrigon* и семантички се совпаѓаат во српскиот и хрватскиот јазик.

Во латинскиот *strixigis* значи 'буф кој во приказните за деца пие крв'. Имајќи ја предвид дистрибуцијата на оваа лексема на едед поширок не само балкански ареал, имаме основа да тргнеме по дистрибуцијата на лексемата *штрига/shtrigë* во македонскиот и албанскиот дијалектен јазик. Според семантиката овој апелатив ги има сите предуслови да се истражува на антропонимско и апелативно рамниште. Познато е дека именословот на старите Словени се состоел од т. н. *пожелни* и *заштитени*, главно погрдни го штителие детето од смртта. Оваа поделба Б. Конески (Koneski 1991: 16) ја споредува со магиска сила што се движела меѓу два пола, меѓу светлата и мрачната страна на животот. И во едната и во другата свера на животот со изборот на името се сврзувало магиско дејство врз неговиот носител. Меѓу овие профилактични номинации како Вештерица, Враг, Кучкојад, Лиш и др. (регистрали уште од XV век во турските документи) може да се помести и апелативот *страга* во функција на лично име.

Историски најстариот податок за лексемата *страга* како антропоним датира од 1345 година и тоа во Дубровник со забелешка дека се работи за презиме. Во 1382 година *Strzyga* е регистрирано како полско лично име, во 1446 година како руско Иван Стрига, 1535 година како Стрига Онтопов, 1504 Иван Стригин, 1667 како Карпушка Стригин и тн. Во Речникот на Пачич од 1828 година се среќава чешкото име *Strih*, додека Свобода за името *Strihanec* смета дека е од глаголот *стриже*. Слична е ситуацијата и со бугарските презимиња што ги забележал С. Илчев: *Стриганов, Стригачев* и *Стригулев*.

На современ план името Стрига (Коробар-Белчева 1994: 75-80) е сочувано во низа на презимиња во Хрватска, и тоа како *štriga* кај 35 фамилии, *Striga* кај седум, *Striganac, Strigo, Strigulica* и др. Во македонскиот јазик нема траги на антропонимско рамниште од овој апелатив, но затоа пак се среќаваат многу аналогни, поточно синонимни образувања во презименскиот корпус како Враговски (с. Бач – Битолско), Вражалски (Скопје), Вражиновски (с. Смрдеш – Костурско), Драку (Скопје), Дракуловски (Кичево), Шејтаноски

² FGJSSH, II, Tiranë, 1981, 1939.

³ Mark Tirta, Mitologjia ndër shqiptarë, Tiranë, 2004, 111, 193, 194

⁴ Machek V. Etimologički slovník jazyka českého a slovenského, Praha, 1957. C. 476.

⁵ Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, III, Zagreb, 1973. C. 417.

(Битола), Каранџулоски (Битола, Охрид и Прилеп и тоа од дијал. *каранџул* од турскиот јазик *karakongolos* ‘ѓавол’ итн.

Во сите други словенски јазици како што се гледа апелативот *стрига* се ономаатизирал по пат на пропријализација и тоа со или без структурно-граматички средства. А тоа што личното име Стрига исчезнало како и другите профилактички именувања е резултат на големата промена на умствената насоченост на современиот човек, кому имињата сврзани за темната страна на животот повеќе не му одговараат. Во ова прилика треба да се спомене дека споменатите имиња со апелативот *стрига* останале и во основата на некои словенски топоними. Ова може да се илустрира и со толкувањето на ојконимот *Стригичан* што се наоѓа 10 км југозападно од Дебар, во областа Голо Брдо (Албанија). Албанскиот назив му е *Tatushi*. На географската карта од 1975 година е забележано како *Strik~an*, во 1916 година како *Стригичан*, во 1901 К’нчов го забележал како *Стригачин*, Селишчев во 1931 како *Стригичан*. Овој топоним со текот на времето претрпело повеќе фонетски промени (асимилација по звучност, метатеза и сл.). Од сите споменати форми најчеста и назастанена е формата *Стригичан*. Онимите, коишто по својата функција во јазикот се асемантички структури, откако семантички ќе се сведат на апелативни податоци, претставуваат репрезенти на материјалната, духовната и социјалната култура на секој народ и тоа најмногу преку долгиот континуитет на јазикот чии големи потенцијали се потврдуваат во неговиот општ развиток.

Литература

- Коробар-Белчева М.* Лексемата *стрига* во онимијата кај словенските јазици / М. Коробар-Белчева // XX научна дискусија на XXVI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид 1993). Скопје, 1994. С. 75-80.
- Общкарпатский диалектологический атлас. Скопје, 1987.
- Полоска А.* Прилог кон проучувањето на македонско-албанските јазични контакти / А. Полоска. Скопје, Менора, 2005.
- FGJSSH, II, Tiranë, 1981, 1939.
- Koneski B.* Makedonski mesta i iminja / B. Koneski. Skopje, 1991.
- Machek V.* Etimologicki slovník jazyka českého a slovenského / V. Machek. Praha, 1957, 476.
- Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika / P. Skok. Zagreb, 1973. III.
- Tirta M.* Mitologjia ndër shqiptarë / M. Tirta. Tiranë, 2004.